

T A R İ H VESİKALARI

Sayı : 10

İlkkânun 1942

Cilt: II

MORA İHTİLÂLİ TARİHÇESİ VEYA PENAH EF. MECMUASI

[c. II. sayı 9, sahife 240 dan devam]

sabıkı üzere alûfeleri verilmek şartıyla nizâma bend ve Arnabud askeri bu vech üzere nizâma bend oldukda ve seferlerde dahi azîm hizmet ve cenkleri olacağından başka Arnabudlukda bu kadar vazifekâr asker olunca külliye Arnabudluk ele alınur bir tarafa gaaret için pişe-fesad zuhûr ider ise vazifekâr asker mani olur ve münasib ise tergib için her sefere vardıklarında birer akça terakki verile ve vüs'at-i hazîne oldukda bu askeri tevfir idüb seferlerde işe yarar ve İskenderiye ve Bar ve Ülgün taraflarından üç bin kalyoncu nısfı kalyoncu ve nısfı topçu olmak üzere tahrir oluna ve onlara dahi bir Ağa kema merre ^{کامر} nizâma bend ve alûfeleri oturakda vech-i münasibi üzere ve donanma-i hümâyûna vardıklarında ziyadece alûfe virile ve bu askeri hiç durdurmayub nısfı bir senede ve nısf-ı âharini öbür senede ve yahud her sene birer (olarak) donanma-i hümâyûna tayin olunalar veya her sene cümlesi tayin oluna ve böyle olduğu halde hem bir asker olmuş olur hem ol taraflar dahi ele alınmasına bâis olur ve bu vech üzere cümle Arnabudluğun dahi nizâmı verilmiş olur ve nizâmına irade-i aliyye taallûk buyurulur ise tebdil-i ahlâk dahi ideceklerine iştibah yokdur Fakir Mora'da ve Rumeli-de nice nice mahalde bilmuayene ^{بالمعينة} (?) müşahede ve tecrîbe eyledim miyânelerini nısf saat fasl ider mesafede köyler olub birisi Rûmî ve birisi Arnabudce tekellüm idüb Rûmî idenler halim ve edib ve mütevazî ve mutî' olub ve Arnabudce tekellüm idenler ruînet ve huşûnet üzere olub daimâ fesad ve gaar (gaaret olacak) ve hasar ile melûflar olup nefs-el-emr Arnabud lisânı bir serd lisandır nevâziş için olacak kelâmları varınca kelâmlarından unıf ve huşûnet zâhir olur Arnabud lisânınca tekellüm itmemek lâzım gelse heman cümle huşûnetleri zail olub tebdil-i ahlâk ideceklerine mikdâr-i zerre iştibah yokdur Zira lisân-i mezbur zerâfetden bîbehre ve Türkî lisanını bilmemeleriyle es subbetü müessire ^{الصحة مؤثرة} lezzetinden mahrumlardır ve mutlak bir kavm terbiyesi bir devletin tekellüm itdiği lisânı tekellüme muhtacdır ve illâ fe'â zira huz-il-hikmete min fem ir-ricâl ^{من فم الرجال} onlar Türkî lisân bilmemeleriyle içlerinde olan bilâ terbiye tavr ve tarzı bilürler âhardan ve âhar diyârdan meta-i ferâset ve irfan alamazlar ve böyle olunca daimâ hodpesend olub kavî ve fiillerini pesendide idegelüb binâenaleyh başka millet ile ülfet istemeyüb daimâ hayr ve şerri cinsleriyle itmek isterler ve ber minvâl-i muharrer nizâmına irâde-i aliyye taallûk buyurulur ise içlerinden muhter ulemâ ve ael-husûs şeyhlerinden bir mikdarını diltirib ve bir hatt-ı şerif isdâr buyurulur en-nâsü alâ din-i mülûkihim ^{الناس على دين ملوكهم} fehvasınca mumâileyhimin delâletleriyle fimâba'd Arnabudca tekellüm olunmaya ve lisânlarını tebdile lâbüd birkaç seneye muhtacdır ba'd-el-veym ihtiyarî kimesne Arnabudca tekellüm eylemeyüb Türkî tekellüm

eyleyeler deyü şartlanalar ve üç beş sene içinde Türkî lisanını bir mikdar ele götürünce iztrârî aralıkda Arnabudca tekellüm eyleyeler ulemâ ve meşayihleri ve bey ve beyzâde ve mîrimîrânlarının ihtimamlariyle müddet-i kalilede lisân-i mezbûru ferâmûş iderler ve bu makule şeyler mel'abe addolunmaya erbâb-i devlet olanlar zir-i hükmünde olan ecnâs-i muhtelifi (muhtelifeyi olacak) tarîk ve nizamına koyub aglâl-bend-i itaata sevk ve tergib idüb nizâma koymak için bundan ziyâde ihtimam eyleseler vacibdir delil İspanya Hind-i cedidi buldukda ahâlileri Arnabudluk gibi değil idi yeri ve göğü fark eylemeyüb ne gûne sanatlar ile nizâma bend itdirdiği inkâra mecal yokdur. Amerika'dan karılar getirüb İspanya da tezevvüç ve tevellüd iden oğulları babasının ve anasının lisanlarını bilüb sonra ol oğlanları Amerika'ya tesyir ve tercümanlık idüb müddet-i kalilede kavm-i mezbûr lisân-i Amerikayı ferâmûş ve lisan-i firengi ele getürdüler Bu takdirce neme gerekdir yahud böyle bulundu diyenler behâimden farkları yokdur. Bazıları benî âdemden bir günün ya bir senenin işini veya muammer oldukları kadar vakıtlarında vaki olan vekayii istidadlarına göre bileceklerdir. Bunlar dahi az bulunur ekser-i nâs mevcut oldukları meclisde güzerân iden sohbeti zabt ve bir saatden sonra nakline muktedir değillerdir Tufân-i Nuhdan şimdiye kadar cümle âlem bu ayardan olsalar felekiyah, (felekiyat) ve hendese ve hey'et ve pusula ve barut ve âletleri ve basma ile tevfir-i kütüb ve gayri fenleri kimesne bilmezdi Ancak erbab-i basiret olanlar sayesinde buldukları devletin devami için ömürlerini ancak bu şeylere hasr itmeli Zumerat-i Arnabudan Mora'da ve sâir diyârda sefer esnasında bazı mahalleri gaaret eylediler Ancak kusur iki şeyde vaki oldu Mora imdadına giden Arnabud tâifesi başı ve kıcı olmayup esafillerinden kimesneler gitmişler idi Birisi birine itaati yoğidi Bunda sû-i tedbir oldu Böyle iktiza itdiği balde kaç bin asker tayin olunacak ise her bin neferi yahud beş yüz neferi götürmek için Arnabudlukda mîrimîrânlar ve paşazadeler vardır onlara emr-i âli gitmelü idi Şu kadar askeri eyülerinden intihab ve alub mera'ya gidesin Hilâl-i rahda murur itdiğin tecavüz itmediğinizi müş'ir ilâmlar alub memuriyetiniz hasebiyle ilâmları götürüb Mora muhafızı ve Seraskeri tarafına virüb müşarünileyh dahi ilâmatı Deraliyyeme göndermesi için ve ilâmat ile vardığınızda hizmetine istihdam eylemesi için başka emir tarafına gitdiği ve sizden başka bilâ izin ve sizin maiyetinize olmayarak gürûh gürûh başkası gider ise kabul itmemesi için dahi emr-i âli gitdiği bildikde vech-i meşruh üzere amel ve hareket eylesesiz deyü ve bu siyak ile giden asker mikdar-i zerre tecavüz itmez Ammâ Mora seferine gidenler bir alay başsız esâfilden âdemler olmakla Mora'da mal ve servet peyda itmeleriyle Arnabudluğun

beyzâdelerine ziyâdesiyle girân geldiği biddefeât müzakeresi sebkat itmiş idi Mora seferi çobanlarımızı bize nedim eyledi deyü söylerler idi Maahazâ böyle esâfilden iken Mora kazalarına akça virüb gedik itmek birinin hatırına hutûr itmiş şey değildir. Vülât hazaratı diltirib idüb tevzi eyledikleri tekâlif-i şakka defter akçalarını bir gün evvel alup yine başka defter tevzi itmek için aralık olsun deyü bir kazaya tevzi itdüğü akçayı bir bölükbaşidan alub yedine girân murabaha ile kaza ahalilerinden temessük virdirüb ve kaç kise ise deyü kise başına bir nefer ve her nefere mahiye alûfe ve taamiye sekizer gurus virilmek üzere temessük aldırub gelecek ayda başka defter tevzi itdikde kazanın içinde olan bölükbaşı virdi ne güzel, virmedigi halde başka bölükbaşidan alub yine kaza ahalilerinden girân murabaha ile temessük aldırub ve kazanın her zaman deyni kaç kise ise her kise başına bir nefer alûfe ve taamiyesi mahiye sekizer gurus ahz eylemeleri üzere temessük virdirürdi Mora böyle şeylerden harâb olub bu güne vülâtın ruhsatı mübah menzilesine varmağla ba'zan a'yân ve kocabaşılar dahi vilâyet umûriçündür deyü bölükbaşılardan akça alub vilâyetin deynidir deyü temessük virürler idi Vülât esâfil-i nâsa bu kadar açılıb mahiyeti âşikâre olunca labüd hükmü dahi nafiz olmaz ve herc ü merc olacağı zâhirdir Mora'nın nizamına inayet buyurursa gayet isabet olurdu Zira bir müddetden sonra benî âdemden hal kalacaktır ve zumre-i Arnabûdan memalik-i mahurse ile ticaret ve sair cihetiyle ülfetleri olmamağla siba'dan farkları yokdur Terbiyeye muhtacdır Zira nufûs-i kesire olmalarıyla seferlerde çok iş görürler Sebükbar askerdir Ancak şimdi oldukları gibi bir işe yaramazlar Moskolu ikaaz-i fitne için Bahr-i sefid adalarından ve gayri taraftan ve ba'zan Mora'dan vafir uşakları alub Moskova (Moskova'ya) götürüb ilm ü terbiyelerine ihtimam idüb küfr ile dîde-i basiretleri perde-i küfr ile mahcub iken bu mertebe ihtimamları ola ve ümmet-i Muhammden olanlar mühim eylemeyüb münasib olmadığından başka riza-i bâri dahi olmamak gerekdir Delvina ve Avlonya bu iki sancakdan bir mikdarı uşakları Âsitane-i aliyye'ye getirüb sûrundan ha'ic bir m halle koyub kut-i lâymût taayyünatları (tayinatları olacak) ihsan ve hocalar tayin olunub okudub ve Arnabudlukda teftiş olunub bu iki sancakdan ne kadar bey ve beyzadeler var ise ve paşazadeleri on beş yaşından yukaruları defter idüb ve cümlesi bâ ferman-i âli Rumeli ve Anadolu, Mısır ve Bağdad'a varınca her ne mahalde vüzerâ ve mîrimîran var ise taksim oluna ve hizmetlerinde olub okuyub ve yazub bu iki sancağın ahalileri adem-i ülfetden Amerikan kavminden farkları yokdur Bu makule şeylere masarîf gider dinür ise mirî iradına hükmünce nizam virilse bilâ meşakatin ve mugayir-i şurût olmayarak nizamına irade-i aliyye teallûk buyu-

rulur ise yer yüzünde hülliye zulm ref'olacağından başka mîrîye dahi fazla irad hasıl olacağı ve masarifden başka hıfz olunmağa fazla akça hasıl olacağı kati (قئ) zâhirdir İrad-i mîrî bilâ nizam olmağa taşralarda bir mertebe zulm olur ki kalem tahrir itmeğe cesaret idemez

..... Ve her diyâr böyle ancak Mora ahalileri fil'asıl bu babda azîm taksirat itmişlerdir Venedik'den nez'olunduğu vakıtdan berü nizamını Deraliyye'ye niyâz itmediler ve nizamını fark ider erbab dahi bulunmadı ve elyevm bu hal üzeredirler iklim-i Amerika yı İspanya yeniden buldukda sefineler ile atlar götürüp soltatlar süvar olub Amerika yı tutmak için müsaraat eylediklerinde kavm-i Amerikan bunları cesed-i vahid (?) kıyâs idüp soltatlar atdan nüzûl itdiklerinde görüb mütehayyir oldular ahali-i Mora dahi biemaihîm باجمہ bu hal üzere olub ve nizâm nedir fark itmediklerinden başka marziyeleri dahi değildir Bab-i zulm (ve) hiyle mesdud olur Devlet-i Aliyye taşra halkını bilâ sülâ nizamına irâde buyursa müceddeden dünya i'mâr olurdu ve Mora'da yeniçeri bulunmayan kal'alarında ve kasabalarında Bosna misillü birer kapudan ile asker komak mümkündür Ve dâimâ düşmandan emin olur Ve Mora nizamına irâde-i aliyye teallük buyurulur ise ahalilerini bilâ sülâ suret-i nizamı cânib-i âcizanemden tariki emr buyurulur ise irâet olunur Zira Mora ahalileri nizam deyü her ne güne iltimas iderler ise beher hal tarikince olmak imkânı yoktur Reca'nâ ilâ sadadina رجعتنا الى صدادينا (aynen) Bu iki sancakdan bilâd-i Arnabûdanın nizamına murad-i aliyye buyurulur ise buna dahi himmet oluna Yenişehir kazasından Partarya ve (bir kelime okunamadı) ve Tırnava ve Kiliseli ve Yenice kasabalarından birer mikdar merd ü zenden erbab-ı senayi'den kimesneleri büyük olan bilâd-i Arnabûdâna nakl ve ve üç sene kadar meks idüb paşaları tehdidlerle (bir kelime okunamadı) ve astar ve buğası ve alaca ve sâir metâi i'mali ve sâir kumaşları ta'lim eylemeleriçün evâmir-i aliyye ile paşaları ve bey ve beyzâdeleri tehdid oluna kuvvetden (kuvveden) fi'le gelinmesine inâyete muhtacdır Müceddeden i'mâr olacağından başka tedricî mîrîye dahi şey hasıl olacağı ve bu suret dahi kavm-i mezbûrun terbiyelerine vesile olacağı zâhirdir ve aleyhittevfik

Ahvâl-i hazariye ve sâir ve a'yân

Memâlik-i mahrusada her ne kadar eyâlet ve sancaklar var ise kalem alınur ve kazaları cümlesi kaleme alınur ve vâlilere müceddeden hazariye ve seferiye bağlanur ve her kazanın hazariye ve seferiyesi

başka başka defterhâne-i âmireye kayd olunur ve kezalik vüzerâ ve mîrimîrânın mansıplarında döşeme-bahaları ve Devlet-i Aliyyeden olsun vâliden olsun birine mübâşir geldikde hizmet-i mübâşiriyyesi kazaya tevzi olunmaya muânid (aynen) tarafından ve kabahatlı tarafından verile tehdid oluna ve kazaca geldikde kaza tarafından verile ve eyâletçe ve sancakça vürüd iden Devlet-i Aliyye mübâşiranın hizmet ve mekûlâtleriçün mansıba göre tahmin oluna ve evkaf virmek üzere bir mikdar şey ta'yin oluna Kaza be-kazâ defter oluna ve defterhâne-i âmireye kayd oluna ve mefrûşât-baha için mansıba göre bir mikdar şey tahmin olunup kazâ be-kazâ defterhane-i âmireye kayd oluna ve bir mansıb bir vâliye tevcih olundukda mefrûşât-bahayı azline kadar fakat bir def'a ala ve Devlet-i Aliyyenin mübâşirânı hizmet ve mekûlâtlarını senede bir def'a alalar ve hazariye ile bunların ber birinin başka başka kazâ be-kazâ suret-i defterleri ihraç oluna ve ber minval-i muharrer ahz itmeleriçün emr-i âli dahi sâdır ola ve vâlilerin ikamet eyledikleri sarayları ta'mire muhtaç oldukda masarifi ayâletçe veya sancakça verile ancak ta'miri bilâ fermân olmaya Deraliye'ye ifâde oluna ve ta'miriçün emr-i âli sadır ola ve masârifi keşf oluna Ba'dehû eyâlet ise yahud sancağ her kaza virmesiçün emr-i âli şeref-sudûrundan sonra vireler ve sâir bahâne ile hizmetkâr ve saraydar ve himâr bargir (beygir) akçası ve zahîre-baha ve şâir ve saman ve katır-baha ve hediye-baha ve revgan-i sâde ve sair güne bir akça verilmemek ve bilâ emr-i âli bir şey verilmemek üzere hatt-ı şerif ile men ve tehdid oluna Ve Devlet-i Aliyye murad itse bir kalem hocasile ihdas eylese bu kalemin umûrî senede bir def'a her senenin rûz-i Hızırında bir emr-i âli sâdır ola Birer tatar ile eyâlet ve sancaklarda olan kazalara kaza be-kaza gezüb her kazada rûz-i Hızırda rûz-i Hızıra gelince bir senede ne tevzi olunmuş işe sicillâtdan her maddenin müfredatını zikr eyleyerek defter ihrâc oluna ve Deraliye'ye getüre Vükelânın manzurları olduğundan gayri binefsihi taraf-i padişâhîden dahi nazar buyurula Sahte maddeler lâbüd ma'lum olur tevzi idenleri ve ol defteri temhir iden hakîmin (hâkimin olacak) muhkem haklarından geline ve bu işin üzerine olmalı Zirâ Belgrad'dan yetmiş kise akça tevzi olunmak için i'lân olunur imiş Emr-i âli sâdır olur ve yedi yüz kise akça tevzi olunur Tevziine ruhsat (içün) emr-i âli verilmek iş değildir Ne tevzi olundu Ardını alup icrasına ihtimam olunarak külliye zulm ref'olur ve firengistan reâyâsı geleceğine iştibah değildir Tevziat tecessüs olunamadığından Mora'da Arnabudânın ihraçlarıçün altı yedi senede Arnabudanın taleb eyledikleri akçalarından birkaç kat ziyâde mesarif deyü yediler Tâ ki Gazi vezir-i meveddet-semîr kapudan-i deryâ

efendimiz hazretlerinin teşrifleriyle inâyet-i bârî ve yümn-i hazret-i tâcdarî ve müşarünileyhin himmet-i gayürane-i daverânelerile tathir olundu Ve kıs alâ haza وقيس على هذا (olacak, aynen) birer bahane ile ne mertebe mal-i fükara telef olur ve bir sûret-i hasene dahi vardır ki bir dürlü bir akça ziyade tevzi olunmağa tarîk kalmaz Her kazada tevzi olunacak defter tevzi oluna Ba'dehû kazanın valisine i'lam ile göndereler ve vali dahi defterin balâsına sah صح keşide idüp ba'dehû sicille kayd oluna Ancak böyle olunca valiler sah için akça talep itmemek için her rûz-i Hızırda tesyir olunacak tatarlar bir senede ne tevzi olunmuş ise sicillâtdan müfredatını beyan eyleyerek mahtûm defter ihraç ve sahlı صحلى defteri Deraliyye'ye getire Gayri hiyle sığmaz ve valiler sah için ağmaz Mirî zuhûr ider ise ahali mahzarlarile Deraliyye'ye ifade eyleyeler Hakîm (hâkim olacak) dahi i'lam eyleye akça mütalebesile deftere sah keşide itmez deyü ve böyle rabıtaya bend olur ise reâyâ asûde - hal olur Zira kazalar bir mertebe harab olmuşlardır ki ta'bire gelmez Ekser-i kazalar deynleri taksite rabt olsa iş idi Zira dünya elinden çıkdı Evkaf gayr-i evkaf cümle kazalara böyle dikkat oluna Zira bazı kazalar zulm olmasun deyü evrak-i cizye boğcalarını ifraz eylediler Ancak fukaraya bir akça lûtfu olmadı A'yan ve kocabaşılar iki katını tevzi ve tahsil ve ekl iderler ve tahrir olunduğu üzere defâtir-i müfredat Deraliyyeye her sene götürünce fukaraya çok lûtfdur ve bu husûsa ihtimam olunmak farz mesabesidir Cenab-i Hak Rabb-ül-âlimindir رب العالمين در (aynen) maazallah kısaslarımıza irade-i aliyye-i subhanî teallûk ider ise bizlerden hayır gelmeyüb lâyüad nikâle dūçar oluruz ve aleyh-it-tevfik

Ahvâl-i kuzât

Zümerât-i mumâileyhim Âsitâne-i aliyye'de madam ki serlevha ve vekayi' veya gayri bir hidmette memur değildir veya alil değildir mansıblarını kendüleri varub zabt eyleyüb niyâbet ile zabt eylemeyeler ve ol makule hidmetlere memur olanlar veya alil olanlar mansıblarını niyâbet ile zabt olunmak iktiza etdikde sadreyn hazarâtı taraflarından kapuya i'lâm oluna ve niyâbet ile zabtına ruhsat-i aliyye erzani buyuruldukda nayib نايب Âsitânedede olmalı mahiyeti malûm ola ve gidecek nâibin yedine sebebini zikr eyleyerek emr-i âli virile kezâlik maişetleriçün nüvvabın yedleriyle emr-i âli virile ve nüvvaba dahi maktuan mukataa misillü iltizam ile virilmiye Emânet ile zabt eyleyeler levlâke lema halakt-ül-eflâk لما خلقت الافلاك ve dahi vemâ erselnâke illâ rahmeten lilâlemin وما ارسلناك الا رحمة للعالمين ünvanile muanven olan fahr-i evliyâ (enbiyâ ola-

cak) Muhammed Mustafâ aleyh-is-selâtü ves-selâm efendimiz hazretlerinin şeriatı ve şeriat dahi mazmûn-i Kur'an-i azîm-üş-şan olub emr-i bârî ve şeriat-i muhammedî maktuan verilmesine rizâ-i bârî ve sahib-i şeriat efendimiz hazretlerinin rizâ-i şerifleri olmamak gerekdir ve bir hizmet ile istihdam olunmayub alil dahi değılse mansıb sahibi ve hilâf-ı inha ile mansıbını niyâbet ile zabtına cesaret idenlerin yerleri bâ hatt-ı hümâyûn hak ve ismini ceride-i kuzâtdan ihrac ve nizam-i mezbûre cümle memâlik-i mahrûseye bâ ferman-i âli i'lân oluna Bir kazaya mezkûr şurût üzere yedinde emr-i âli olmayarak bir nayib gider ise ahali kabul eylemeyeler ve ibtidâ-i emirde memâlik-i mahruseye i'lân oluna Ve bulunan naibler asıl mansıb sahibleri varınca civâr mahaller bir mah ve baîd mahaller iki mah va'de virile ve va'de-i mezbûr mürûr idüb asıl mansıb sahibleri gitmez ise ahali-i kaza mahzarlarile Deraliyye'ye ifade eyleyeler Ve dahi hiyle ile birisi mansıbını niyâbet ile zabtına cesâret ider ise ahali haber aldıklarında hakikat-i hâli mahzarlarile Deraliye'ye ifade eyleyeler Zirâ dünya elden cıkdı (çıktı) ve ber minval-i muharrer hizmetlere müdâvim olub yahud alil ise ba'del-keşf mansıbını niyâbet ile zabtına ruhsat virildikde gidecek nâibin yedine emr-i âli virileceğı memâlik-i mahrûseye i'lân oluna Ve nizâm-i mezbûr dustûr-ül-amel tutulmak için ziyâdesile dikkat ve teftiş ve tecessüs ve ihtimama muhtacdır Dünyaya libâs-i cedid-i adâlet ilbâs olunmuş olur ve mansıblar niyâbet ile zabt olaldan (olalıdan) beru aslından mâhiyesi yüz gurus olan kaza yedi yüz sekiz yüz ve dahi ziyâde cıkub (çıkıp) tenziline emr-i âli dahi isdâr olunsa müfid değıldir Dahi (daha) fena olur Emr-i âli isdâr oldu ne oldu deyü terakki-i zulm derkâr Ancak mansıb sahibleri mansıblarını kendüleri zabt idince tabiatile iş eski haline girür Ve mansıblar niyâbet ile zabt olunmakla Asitâne de kapu kethudalar ve sarraflar peydâ olub bir devlet kârhânesi misillü alub viriyorlar Birkaç def'a nefy ile tedib ve nizâmlarına murad olunmuşidi Bu makule şeyler ve sâir nizâmileri murad olundukda nefy ve katl ve musadere ile mutlak olmaz el-insânu harisun lima muni' *والإنسان حريص لما منع* ve dahi bir şey olmamakla dahi fena ider İşleri ancak balâdaki nizâmlara himmet buyurulmakla bu mahzurlar cümləsi mahv olur Ve sarraflar ve kapu kethudaları fimâ ba'd niyâbetlere karışmamak üzere bâ hatt-ı hümâyûn men' oluna Zirâ cümle böyle bundan (bundan böyle olacak) halleri diğergün olub ancak hisse olunmak için bir kaza zikr idelim Tırhala kazasında bir def'ada tevzi olan defterden kadılar on üç bin kise akça imza akçası alurlar Ayân ve kocabaşılar deftere nefsleriçün akça tevzi eylemelerile hâkimler dahi bahâne bulub hadden efvân akça alurlar ve mürad olan reâyâ mahkemelerden

tezkire alınmayınca defnine rıza virmezler Bir kaç gün meyyit defni te-
 ahhür (tehir olacak) olunur Ve lekad kerremnâ benî Âdem *ولقد كرّمنا بنى آدم*
 ve dahi alâ suret [1] ile muanven olan cesed-i insân için izn ve tezki-
 reye muhtac olmak bu madde zulmden eşedir Rahmen ilfukara-i
 raiyet bâ fermân-i âli tezkire ve izin men' buyurulsa ne mertebe ecr-i
 cezâldır Ve fimâ ba'd kazalarda bilâ emr-i âli şey tevzi olunmaya ve
 tevzi olunan defterden kadılar temhir etmelerile gurus başına yarım
 akça alalar Bir akça ziyâde almayalar Bazı kazada serbesiyet (aynen)
 voyvodalar olan kazalarda böyle alurlar Ancak nadirdir Ve vürûd iden
 evâmîr-i aliyye ve buyurulduklara olacak cevab için virdikleri i'lâmlar-
 dan beşer gurus alalar ziyâde alınmaya Ve birisi birinden tevirât ile
 akça ve sâir eşya da'va idüb sâbit olmaz ise hâkimler ve zabitan resm
 almayalar ve sabit olduğu surete (surette olacak) on gurusda bir gurus
 resm alına Nısfı hâkimin ve nısfı zâbitin ola Ve harc namile bir akça
 almayalar tehdid oluna ve vâris-i kebirden resm-i kismet almayalar ve
 sagir ve sagireden dahi kanundan bir akça ziyâde almayalar Ve bir âdemin
 mahkemede işi var ise gide ve illâ gitmeyeler Ziyâret her gün olmaz
 gidüb müdâvemet idenler mel'anet için giderler Zirâ bazı müzevvirler
 külle yevmin mahkemelerde müdâvemet idüb envâi *انواع* zulm ve fesadlere
 bais olmalarile fimâ ba'd bu makuleler mahkemelerde müdâvemet eyle-
 meyeler ısga itmeyenleri ahali mahzarlarile Deraliyye'ye ifâde ideler ve
 bu makulelerin hüsn-i balleri haklarında zuhûr iden ilâmlara itibar olun-
 maya Ba'zı mütegalibe (mütegalibe) ve müzevvir a'yanlar mahkeme-
 lerde birer ikişer müzevvir yalan şahitleri ve kethüdaları her gün mü-
 davemet idüb kapuçukadarları misillü sabahdan akşama değin mahke-
 melerde müdâvemet eyledikleri zulm kıyasdan efzûn Zeyd ve Amr'in
 işlerini telvis ve fukarayı harab itmelerile bu maaldê müstakillen bâfer-
 mân-i âli men' oluna Ecr-i azîmdir Zirâ vaki olan mesâlih-i ibâdı telvis
 ve a'yânın ve bunlar aldıkları akça hâkimlerden ziyâde alurlar Ba'zı
 hâkimler men'ine murad itseler kuvvetli olmalarile def' olunmazlar Kat'î
 emr-i âli ile men' oluna Mahkemelerde birisi âharın işini görmeyeler
 ve fimâ ba'd bu makule müzevvirler a'yanların taraflarından ve kethüda-
 lari kapuçukadarları misillü mahkemelerde müdâvemet eylemeyeler Ve
 nîg ü bed zımında hâkimlerin Devlet-i Aliyye'ye ve vâlilere eyledik-
 leri i'lâmlarında filân kazânın vücûh-i beldesi ve reâyâ kocabaşları
 şöyle taktır-i kelâm eylediler deyü yazarlar ve ekser-i i'lâmlarından
 ahalinin haberleri olmayub ve ba'zı i'lâmları azillerinden sonra virürler
 Devlet-i Aliyye'yi dahi ta'ciz iderler Fimaba'd virilen i'lâmlar maddeyi
 haber virenler kimler ise ism ü resm ü şöhretleriyle i'lâmlara yazıla Emr-i

[1] Halak Allah-ül-âdeme alâ suretihi *على صورته* خلق الله الأدم hadisine işaret ediyor.

âli şerf-südûr idince balâsında i'lâm yazılmakla mahalline varıldıkda hâkimin kizbi meydâne çıkacağından hazer ider Hafiyyeten i'lâm virmezler Gerek Devlet-i Aliyye'ye gerek vâlilere olan i'lâmlar bu siyak üzere itmelerichün ve valiler dahi i'lâm siyakımı bâlâ-i buyuruldularında yazmalarichün bâfermân tehdit oluna ve aleyh-it-tevfik

Ahvâl-i voyvadalar

Voyvadalar bulunan kazalarda her halde reâyâ siyânet olunur Ancak ba'zı kazalarda voyvada bulunmayup sebebi ba'zı kazâda olan mukataâdan kurâ ve gümrük ve ağnâm parça parçadır Ve ekserileri birkaç konak aşırı olan âhar kazanın mukataasına ilhakdır[1] ve ba'zı kazâda dahi ba'zı kurâyı kazasının mukataasına ilhak eylemeyüb mesâfe-i baîdde (aynen) olan âhar kazânın mukataasına ilhak itmişler Ne mertebe sehv ü hatâ ve akıldan baîd işdir İradât-i mîrî ve mâl-i fukara heman hemçü müy-i jengi همچو موی زنگی [2] muhtell-ün-nizâm olacak işlerdir Binâenaleyh voyvadasız olan kazâlar mukataat nizâmı tahrir olunduğu üzere nizâmına irâde-i aliyye teallük buyurulur ise o makule kurâyı ve gümrükler ve ağnâm kazasının mukataasına ilhak oluna ve bir kazâda hiç voyvadalık mukataası yoğise ol kazâda olan parça parça mukataaları bir idüb mukataa-i mahsûsa olunca voyvodalık olur Ve reâyânın zâbitleri voyvodalar olmakla voyvoda bulunmayan kazalarda kuzât ve nuvâb mahkemelerde ve muhzir başlarda ve her bir a'yân konaklarında keyflerince müteaddit zencir ve tomruklar ihdas ve reâyâyı her biri külle yevmin habs ve derzencir idüb akçayı ziyâde almak için hemçü Hârût Mârût başları aşğa (başları aşğı) maslûben ve sâir gûne ferâfinin irtikâb itmediği rütbede cevr ve ezâ eylediklerine iştibah yokedur hemçü mancık [3] - i Nemrûd-i lâîn eziyet için âletleri olub fimâba'd mahkemelerde ve muhzirbaşlarda ve a'yân konaklarında reâyâ habs olunmaya İktizâ itdikde cezâ ve tedib ve habs cezâ-i ser'iyyeleri ne ise voyvada marifetile ola ve zâbitleri habs eyleye Bir dürlü âhar kimesne reâyâ habs eylemeye ve her kazâda olan ziâmet ve timâr ve evkaf kurasının reâyâsı habs olmak iktizâ itdikde reâyâ zâbiti olan voyvadalar habs eyleyeler Âhar kimesne habs eylemeyeler

Evsaf-ı mubayaacıyan ve mütesellimler ve cizye muhassılları

Mubayaacılar sancak içinde olan yerlüye verilmeye Zirâ fukaraya zulm çok olur ve a'yân ve muhtekirler bir karye ve çiftliğin mubayaasını mu-

[1] Metinde الحقد şeklinde yazılıdır.

[2] Arap saçığı gibi

[3] Mancımik olacak

baayacı ile bitirüb ya akça ile ya hınta ile istanbulî bir kilesi bir guruş ise râici reayâdan üçer guruş alurlar Fimaba'd bir kimesne bir kazanın ve bir karye ve çiftliğin mubayaasını bitirmeyeler Her karye ve çiftlik mubayaasını kendüleri getürsün ve bitirme külliye men'oluna Tırhala kazasının mubayaasını otuz bir bin keyl-i istanbulî alub birer guruşdan otuz bir bin guruş ider Mirîsi otuz bir kise akça ider bu vech üzere reâyâ nakliye kirasından ve mubayaacının tahsildâriyesinden başka malından otuz bir kise akça virecekler iken mubayaacı ve cebâbire a'yanlar seksen bin guruş mübayaacı akçası tevzi ve tahsil eylediklerini gördüm Binaanaleyh fimâba'd yerlüye sancağ ahalilerinden mubayaacı ve cizye ve muhassıllık bir dürlü virilmeye Men' oluna Ve bir eyâlet veya sancağ vâlisi seferde ise yerlüye mütesellimlik ve kaimmakamlık virilmeye nihâyetsiz zulm olacağından başka zabt ve rabt idemez Ehl-i ırzın ırzları ve reâyâ fukarası hetk ve pâymâl olub fimâba'd yerlüye virilmeye Âsitâne-i aliyyeden yahud âhar eyâlet ve sancağ ahalilerinden birisi mütesellim nasb oluna ve şikâyet olur ise yine yerlüye virilmeye âhar yabancıya virile Bu husûs için zuhûr iden ilâmât ve mahzara itibâr olunmaya A'yân ve hükkâm ve kocabaşiyân iş ellerinden çıkmakla itdürürler Derd-mend reâyâ fukarası ne bilsün Taşra âhalileri Devlet-i Aliyyeyi böyle hiyleler ile aldamağa cesâret idenleri te'dib vâcibdir Zira gaflet ile her kazada hükkâm ve a'yân ve kocabaşiyân bir cümhür misillü olub memleketler mevrûs-i pederleri gibi alub viriyorlar ve reâyânın hiç sahibi yok gibidir Devlet-i Aliyyenin bunlardan ve işlerinden birinden haberi yokdur Ve fimaba'd yerlûden mütesellim ve mübayaacı ve muhassıllar cizyedârı olmaya Devlet-i Aliyye bu nizamların icrasına murad ider ise memleketlerine malik olmuş ve bu şurutlar bâferman-i âli taşralarda dahi ilân oluna ki cebabire olanlar kat'-i ümid ideler ve fukaranın dahi ma'lumları ola Zira alim Allâhü tealâ ve kefâ bihi şehidâ *شهادته* *به شهادته* *وكنى به شهيدا* dünya elden gitdi ve çıkdı ve böyle şeylerin ve cemi' edna ve a'lâ umurun zamanı zımanı Devlet-i Aliyyenin elinde değil gibidir Herkes taşrada istediğini işler ve söyler fürceyâb olmalarıle birinde devlet havfi yoktur Bimuhabâ [1] zulm idüb giderler ve her umur mel'abe yerine koyub maksad akçadır deyüb giderler Hulâsa dünyanın zevki kalmadı Ve reâyâ ve berâyâyâ hayret aliverdi Ve bu gafletlerden itaat dahi azaldı Ve her fesâd melhuzdur Taşrada bir birine zıd kalmayub işler ellerinde olmakla itmeyecekleri kalmaz Hakimler hükme memurdur Habs ve cezâ iki maslahat ellerinde olmakla itmeyecekleri kalmaz Habs ve cezâ kanun-i münif üzere zabitâna tefviz

[1] Metinde *می مهابا* şeklindedir.

oluna Cemî' husûsları hutût-i şerife ve evâmir-i aliyye ile men'ine inayet bir kazanın nısıf cizye malını Devlet-i Aliyye in'âm etse lütfü yoktur Yerlûsü yine olur ve tenzil olunub tenzilini yine aldıklarını gördüm Devlet-i Aliyye cümle bu nizamlara himmet buyurur ise her şey yoluna girür Ve illâ bu gidiş ile dünya bir hale varmışdır ki nestaizü billâh bir sefer dahi zuhûr ider ise ne gûne muhtel olacağı az kimesne fark ider ve her şey künhile hame.-gûzar-i iş'arına haddim değildir Bihamd-illâhi taalâ بحمدالله تعالی bu Devlet-i Aliyye bir devletdir ki malik olduğu memalik-i mahruseden ziyade memleket iktiza itmez Yunanca yani Rumeli ve Anadolu ve ba'zen Arabistandan âb u havâ ve mahsulât ve itidal ve nezafet cihetile ve bâhusus arz-i Dar-ül-hilâfe Allâh ü azîmüşşan Cemî'-afattan hıfz eyleye Bu arzlara Allâhın tecellisi vardır demekdir tahrir olunduğu üzere nizamına inayet buyurulsa yer yüzünden külliye zalime ref' olacağından başka mîriye dahi fazla irâd hasıl alacağı zâhirdir ve serhadlere daimâ takviyet ve cemî' askerî tâifesini nizam-i mezkûr üzere tanzim ve kezalik deryâ nizâmı zikr olunduğu üzere nizâmını virüb daimâ islâm askeri havaşında olmayup itaat-i cihândarile meşgul ve yatmayup ve bu tarikler askere itaat irâs ider ve bu hâlet ile etrâf-i mülûkûn serfuru ideceklerine gün gibi zâhirdir Levazimat-i seferiye ve i'mâr-i memâlik ve refâh-i bâl-i reaya ve berâyadan bizlere göre başka maslahat iktiza itmez Leyl ü nehâr bu makule şeylere tevaggul olunca medâin ve emsar ve kurâ ve çiftlikât ve cibâl ve sahra her biri birer bâğ-i İrem olacağı ve firengistan reayâsı geleceklerine iştibah yokdur ve Devlet-i Aliyye bu nizamlara himmet buyurmadığı halde adalet zımında hutut-ı şerife ve evâmir-i aliyye ve tehdidat iktiza itmez Zuhûr itdikce dahi fena olur zizamlara hudud ve tarîk vaz' olunmamakla dahi fena oldu Ve illâ filan şeyi etmesünler dinmekle bir şey müfid değildir Hudud ve tarîk ve şurutlara muhtacdır

Ahval-i cizye ve avârız

Her eyalet ve sancaklarda olan kazaların evrak-i cizye ve avariz hanelerine nizam virilüp keza bekaya deftere alına ve tahsil edecek muhassıllara vech-i münasibi üzere şey tayin oluna ve bir kaza(yı)muhassıldan alup ya bir kolu cizyeleri tahsil edecek cizyedarlara dahi iktizası üzere şey tayin oluna ve her kazanın evrakları ve haneleri defterhâne-i âmireye kazâ bekazâ kaydoluna ve her eyalet ve sancağın yekûnu bağlana Ve her eyalet ve sancağ bir muhassıllık ola Ve evkaf ve gayri evkaf bir boğça ola ve defterdâr olanlar dahi bir eyâlet ve sancakdar vakitlerle ne mikdar mal gelecekdir ma'lûmları olur ve kesret-i kuyûda dahi hâcet kalmaz

Ve cizye ve avâriz ve sâir parça parça olmağla cizye ve avâriz bir kimesneye iltizamen virilmeye Her eyâlet ve sancag Asitâne'de mukim olanlardan bârkeş-i hidmet-i Devlet-i Aliyye olan hâcegân-i divân-i humâyûna virile Hem mal-i mîrî sühûlet ile tahsil olunur hem reayâya zulm olmaz Hem hademe-i Devlet-i Aliyye olan hâcegân sebeblenür Hem taşranın cemî' işlerine ve hiylesine vakıf olur Takdirinde dahi ziyâde merâtib müyesser ise harcanur ve hâcegân dahi mültezim zümresinden olmayub hademe-i Devlet-i Aliyyeden olmağla hareket-i nâhemvâre tasaddi itmez İderi bulunur ise âhar terbiye iktiza itmez Fimâba'd bu makule kendüye iş virilmeye (bu) kâfidir Ve muhassıllar hâcegândan olmağla vardıkları eyâlet ve sancaklarda hükkâm ve a'yân ve zabîtan ve voyvadalar valilere varınca (ya kadar) rahibleri (rakibleri olacak) olur Bu dahi reâyâyâ azim lütfdür Ve cizye umurûna hükkâm a'yân ve vülât karışmaz Şimdi ise cizyedârların zulmüne müsaade eylemeleriçün vâfir şey alurlar Fimâba'd kimesne cizyeden bir akça almaya deyü tehdid oluna Ve Devlet-i Aliyye memleketlerinden bir hususu tashiî ve sıhhatını haber almak murad itdikde bu zümre hademesinden hakikatını haber alur ve birisi mügayir - i rizâ - i aliyye hareket idemez Şimdi ise hükkâm a'yân cizyedarlardan şey almalarile fimaba'd alınmamak üzere tehdid oluna Fakat mîrî boğça küşâdiyesi namile muhassılın ikamet itdiği kazanın kadışı evrak başına yarım akça ala Ve kazalar ve nevahi kuzatı evrak başına birer akça alalar ve nizamına irade-i aliyye taallûk buyurulur ise bu şurûtlar cümlesi tertib olunur Ve defterhane - i amireye kayd olunur ve berat - ı şerifde dahi kayd olunur yahut müstakillen bir emr-i âlide tasrih olunur ve muhassıllar ve cizyedârlar Âsitenede boğçeleri açub kati (ق) vafir evrak bey' iderler Ve taşraya vardıklarında reayaya cümleye evrak virmeyüb bir reaya masalihiçün âhar ayalet ve sancağa vardıkda bir dahi cizye virür evraksız (?) olmağla fimaba'd bu hiyle dahi izale olmak için himmet oluna Tehdid ile olmaz Evrakda olan senenin mührü her sene tebdil olmağla ol mühr içinde eyalet - i filan yahut sancağ - i falan deyü zikr oluna Böyle olunca fimaba'd kimesne iştirâ itmez Hiyleleri meydana çıkar bab - i hiyle - i mezkûr dahi bu vechile mesdud olur Ve bu nizamlar dahi Âsitane - i Aliyyeden evamir - i aliyye şeref-sudurile olmaz Her eyalet ve sancağa varmağa muhtacdır ve nizamına tayin olunacak zat ola Ve her eyalet ve sancaklarda olan evrak ve hâne evkaf ve gayri evkaf eümlesi bir boğçe ola Ve şimdiye kadar ifraz olunmuş kazalar ve kulararın evrak ve haneleri nafi' (?) ve bir yekûn ola Cümlesi muhassıllara virile Zira ifrazatı muhtell-ün-nizamdır Cümlesi boğçe-i vahid ola Zaman ile ifraz olundukları asırda münasib(?) zulm için reâyâ istid'a